

Філософія права

УДК 340 (075.12)

Теліженко Людмила Вікторівна

доктор філософських наук, доцент,

доцент кафедри фундаментальної юриспруденції та конституційного права

Сумський державний університет

Телиженко Людмила Викторовна

доктор философских наук, доцент,

доцент кафедры фундаментальной юриспруденции та конституционного права

Сумский государственный университет

Telizhenko Liudmyla

Doctor of Philosophy, Docent, Associate Professor of the

Department of Fundamental Jurisprudence and Constitutional Law

Sumy State University

ORCID: 0000-0003-4558-513X

Сіра Марія Андріївна

студентка

Сумського державного університету

Серая Мария Андреевна

студентка

Сумского государственного университета

Sira Maria

Student of the

Sumy State University

ЄВРОПЕЙСЬКІ ВИМОГИ ДО КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЮРИСТА

ЕВРОПЕЙСКИЕ ТРЕБОВАНИЯ К КУЛЬТУРЕ ЛИЧНОСТИ ЮРИСТА EUROPEAN REQUIREMENTS FOR THE CULTURE OF THE LAWYER'S PERSONALITY

Анотація. Стаття присвячена аналізу структури та значення професійної культури юриста з урахуванням європейських стандартів, зокрема людиноцентризму, гуманізму, ставлення до людини як найвищої цінності, її відкритості та публічності. Відмічається, що культура юриста є частиною загальнолюдської культури, без якої не можливе формування високоморальної, всебічно розвинутої особистості. Окрім знання моральних норм і цінностей, традиційно сформованих у суспільстві, юрист бездоганно повинен володіти професійною культурою, представленою багатьма структурними елементами.

Особлива увага в роботі приділяється аналізу психологічної та етичної культури юриста як базової для даної професії.

У роботі доводиться, що психологічна культура правника проявляється у його вмінні користуватися психологічними знаннями та навичками, у розумінні соціально-психологічних суспільних явищ, у знанні психіки та характеру поведінки інших людей. Юрист також зобов'язаний розуміти, яким чином психологічні фактори можуть впливати на його професійні дії, що мають соціально важливе значення. Наголошується, що юрист постійно повинен працювати над самовдосконаленням, підвищувати професійний та психологічний рівень свого розвитку.

Показується, що етична культура юриста передбачає усвідомленість ним моральних прав та обов'язків, здатність дотримуватися їх у професійній діяльності. Правнику вона властива на рівні внутрішнього переконання та є основою для прийняття ним усіх рішень та дій, особливо тих, що не регулюються законодавством.

Робиться висновок про те, що значення професійної культури юриста визначене специфікою правничої професії, відповідальністю юриста за виконання доручених йому державою функцій. Психологічна та етична культура юриста є його професійною компетентністю, що дозволяє юристу зрозуміти своє місце в суспільстві та серед колег. Вона відображає рівень його фахової підготовки, досвід діяльності в професії, а також очікування суспільства щодо рівня професіоналізму, відповідальності, ставлення до людини як найвищої цінності.

Ключові слова: *психологічна культура юриста, етична культура, мораль, добро і зло.*

Анотація. *Стаття посвячена аналізу структури і значення професійної культури юриста з урахуванням європейських стандартів, в частині антропоцентризму, гуманізму, ставлення до людини як вищої цінності, її відкритості і публічності. Відзначається, що професійна культура є частиною загальнолюдської культури, без якої неможливо формування високоморальної, всебічно розвитої особистості. Крім знання моральних норм і цінностей, традиційно сформованих в європейському суспільстві, юрист безумовно повинен мати професійну культуру, представлену багатьма структурними елементами.*

Особое внимание в работе уделяется анализу психологической и этической культуры юриста как базовой для данной профессии.

В работе доказывается, что психологическая культура юриста проявляется в его умении пользоваться психологическими знаниями и навыками, в понимании социально-психологических общественных явлений, в знании психики и характера поведения других людей. Юрист также обязан понимать, каким образом психологические факторы могут влиять на его профессиональные действия, имеющие большое социальное

значение. Отмечается, что юрист постоянно должен работать над самосовершенствованием, повышать профессиональный и психологический уровень своего развития.

Показывается, что этическая культура юриста предполагает осознанность им моральных прав и обязанностей, способность следовать им в профессиональной деятельности. Юристу она присуща на уровне внутреннего убеждения и является основой для принятия им всех решений и действий, особенно тех, которые не регулируются законодательством.

Делается вывод о том, что значение профессиональной культуры юриста определено спецификой юридической профессии, ответственностью юриста за выполнение порученных ему государством функций. Психологическая и этическая культура юриста является его профессиональной компетентностью, что позволяет юристу понять свое место в обществе и среди коллег. Она отражает уровень его профессиональной подготовки, опыт деятельности в профессии, а также ожидания общества по уровню профессионализма, ответственности, отношения к человеку как высшей ценности.

Ключевые слова: психологическая культура юриста, этическая культура, мораль, добро и зло.

Summary. *The article is devoted to the analysis of the structure and value of the professional culture of the lawyer, taking into account European standards, in particular anthropocentrism, humanism and attitude to person as the highest value in the world. It is noted that it is part of the universal culture, without which it is impossible to form a high moral, comprehensively developed personality. In addition to knowledge of moral norms and values traditionally formed in European society, the lawyer impeccably must have a professional culture presented by many structural elements.*

Particular attention is paid to the analysis of the psychological and ethical culture of a lawyer as a basis for a given profession.

The article proves that the psychological culture of the lawyer is manifested itself in the ability to use psychological knowledge and skills, in the understanding of socio-psychological public phenomena, in the knowledge of the psyche and the nature of the behavior of other people. The lawyer is also obliged to understand how psychological factors can affect his professional actions which are socially important. It is emphasized that a lawyer is necessary to work on self-improvement continuously in order to raise a professional and psychological level of its development.

It is shown that the ethical culture of a lawyer involves the awareness of moral rights and responsibilities, the ability to adhere to them in professional activity. The lawyer is inherent in the level of internal conviction and is the basis for making all decisions and actions, especially those not regulated by law.

It is concluded that the significance of the professional culture of a lawyer is defined by the specifics of the legal profession, the responsibility of the lawyer for the execution of the functions commissioned to him. The psychological and ethical culture of the lawyer is his professional competence, which allows the lawyer to understand his place among colleagues and in society. It reflects the level of its professional training, experience in the profession, as well as the expectation of society regarding the level of professionalism, responsibility, attitude towards man as the highest value.

Key words: *psychological culture of a lawyer, ethical culture, morality, good and evil.*

Постановка проблеми. Інтеграція України до європейського правового простору привела до високих очікувань українського народу щодо рівня професіоналізму юристів та їх високих особистісних якостей. Суспільству XXI століття потрібні всебічно обізнані, високорозвинені

правники, які є справжніми професіоналами як у правовому полі, так і у сфері професійної культури. Ці якості юристів, які в державі виконують особливу функцію і на яких покладається відповідальність за контролем дотримання законності, прав та свобод громадян, сприяють утвердженню демократії в країні, толерантності в державній службі, піднесенню авторитету юридичної сфери та держави в цілому. Це актуалізує необхідність дослідження професійної культури правника з урахуванням європейських стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ролі та значення культури правника, в тому числі з урахуванням європейських вимог, присвячені роботи таких учених, як: Т. Г. Аболіна [1], Я. Аронов [2], О. В. Кобець [3], В. Сокаль [4], Д. Фіолевський [5], Б. Чупринський [6], О. М. Бандурка [7], С. С. Сливка [8] та багатьох інших.

Формулювання цілей статті. Аналіз психологічного та етичного аспектів професійної культури юристів, їх специфіки та значення для правників з точки зору європейських стандартів.

Виклад основного матеріалу. Правник, як відомо, є не лише фахівцем, який має вищу юридичну освіту. Юрист – це ще й представник певної частини інтелектуальної еліти суспільства, який покликаний надавати правову допомогу, часто втручаючись у приватне життя людей. Це зобов'язує його відповідати всім вимогам, які пред'являються суспільством до професії юриста, та в своїй поведінці, стані розвитку правосвідомості бути справжнім взірцем для громадян, захищати інтереси яких зобов'язала його держава.

Орієнтуючись на європейську модель професійної культури правника, сучасне суспільство в особі юриста хоче бачити людину, яка орієнтується на принципи гуманізму, толерантності, відкритості, публічності. Адже тільки визнаючи людину найвищою цінністю, здатною до самореалізації, юрист буде прагнути до справедливості, захисту її прав і

свобод. Щоправда, серед учених немає одностайної думки про те, які саме елементи загальної культури суспільства мають бути складовими професійної культури юриста. Наприклад, О. М. Бандурка та О. Ф. Скакун виокремлюють правову, політичну, психологічну, етичну, естетичну, екологічну, економічну та інформаційну культуру правника [7]. Львівська школа права, зокрема С. С. Сливка, – духовну, моральну, естетичну, національну, педагогічну, політичну, економічну, акторську [8]. С. Д. Гусарев та О. Д. Тихомиров виділяють тільки моральну та етичну культуру юриста [9]. Та які б елементи культури ми не виділяли, їх обов'язкова наявність у структурі особистості правника є своєрідним європейським стандартом допуску до юридичної професії. Саме на цьому більше стар років тому й наголошував засновник юридичної етики А. Ф. Коні, коли казав, що моральне виховання юриста повинно йти попереду професійного [10]. Своєрідним узагальненням того, яким повинен бути сучасний фахівець, які якості повинні бути в ньому сформовані, зокрема під час фахової підготовки, є думка А. Ейнштейна, який сказав: «Недостатньо навчити людину спеціальності. Завдяки цьому вона може стати якоюсь корисною машиною, але не гармонійно розвиненою особистістю. Вкрай важливо, щоб студент здобув розуміння і живе відчуття цінностей. Він повинен знайти живе почуття прекрасного і морально доброго. В іншому випадку він – зі своїми спеціалізованими знаннями – більше нагадуватиме добре навчену собаку, ніж гармонійно розвинену особистість. Він повинен навчитися розуміти мотиви людей, їх ілюзії і страждання, щоб мати правильне ставлення до людей і суспільства» [11].

Враховуючи обмежений обсяг нашої роботи, більш детально зупинимося на аналізі окремих аспектів професійної культури правника, які є чи не найважливішими для юриста: психологічному та етичному.

Психологічна культура фахівця важлива у багатьох професіях. Від особливостей його психіки залежить здатність адаптуватися на робочому

місці, співпрацювати з колегами, розвиватися та будувати кар'єру. Навіть вибір професії, де людина зможе себе оптимально реалізувати, значною мірою залежить від її психологічної культури. Що ж стосується представників юридичної професії, то для них цей аспект культури є базовим. Адже юрист – це, перш за все, людина, яка має почуття, емоції, власне ставлення до ситуації та оточуючих, які, безперечно, необхідно контролювати та правильно формувати відповідно до специфіки професії. Як вважають дослідники, юрист у своїй діяльності повинен володіти такими професійно-психологічними якостями, як психологічна стійкість, розвинена воля, комунікативні якості, здатність впливати на людей під час вирішення різних завдань, мати розвинуті пізнавальні якості [13, с. 180].

На нашу думку, психологічна культура юриста – це його вміння керуватися психологічними знаннями та навичками, розуміння соціально-психологічних явищ у суспільстві, знання психіки інших людей тощо. Правник з високим рівнем психологічної культури володіє саморегуляцією та самоконтролем, працює над загартуванням власної сили волі. Як особа, діяльність якої пов'язана з формуванням правомірної поведінки членів суспільства, юрист зобов'язаний розуміти, яким чином психологічні фактори можуть впливати на його професійні дії, що мають соціально важливий характер. Цілком зрозуміло, що юрист повинен завжди діяти у етичних та професійних рамках, незалежно від особистих почуттів та поглядів. Правник також повинен володіти спеціальними знаннями, що допоможуть йому зняти психологічну напругу, зрозуміти мотивацію та логіку особи, з якою працює, знайти до неї правильний підхід та створити сприятливу атмосферу для якісного виконання нею службових обов'язків. Як і в будь-якій іншій діяльності, у юридичній сфері не достатньо мати лише теоретичні знання з психології для вмілого їх застосування на практиці. Кожен правник повинен розвиватися, вдосконалювати свої навички, щоб забезпечувати рівновагу між внутрішніми і зовнішніми

психічними процесами. Саме тому, ми вважаємо, що забезпечення молодих спеціалістів можливістю відпрацьовувати свої знання на практиці є необхідним елементом підвищення рівня кваліфікації юристів у їх професійному зростанні.

У юридичній професії, як і в психології, прийнято виділяти чотири типи темпераменту юриста. Найбільш сприятливим для роботи у правовому полі вважається сангвінік. Правники з таким типом темпераменту найкраще проявляють себе у юридичній діяльності, успішно будують кар'єру та швидко реалізують себе як кваліфіковані працівники. Найслабкішим психологічним культурним типом юриста вважається меланхолік. Він характеризується неврівноваженістю, слабкістю та інертністю. Така особа є занадто емоційною, вразливою та навіть безпорадною. Колеги характеризують меланхоліків як таких, що важко сприймають критику, турбуються про думки оточуючих, з ними важко знайти спільну мову.

Не менш важливим для правника є ще один аспект його культури – *етичний*. Етична культура передбачає усвідомленість юристом його моральних прав та обов'язків, здатність дотримуватися їх у своїй професійній діяльності. Вона будується юристом на знанні, усвідомленні та дотриманні у своїй професійній діяльності основних моральних норм. Тому юристу повинні бути властивими такі якості, як неупередженість, справедливість, терпимість, принциповість, людяність, гуманність, витримка, патріотизм, ввічливість, ерудиція, чесність, дисциплінованість, сміливість, почуття обов'язку, мужність тощо. У юридичній діяльності ці якості повинні існувати на рівні внутрішнього переконання людини, утворювати її індивідуальні моральні принципи, що генеруватимуть ставлення юриста до своєї професії.

Як відомо, мораль та моральні принципи є регулятором суспільних відносин, що має універсальний характер. Мораль діє майже в усіх сферах

життєдіяльності суспільства та виступає своєрідним загальним орієнтиром допустимих меж поведінки людей, у тому числі і в юридичній професії. Та треба зазначити, що такі поняття, як мораль та моральність не є рівнозначними, більше того, між собою вони можуть бути навіть прямо протилежними. Як писав О. Шпенглер, «моралей стільки ж, скільки культур» [12, с. 30]. З огляду на це одні розглядають мораль у контексті божественних заповітів, інші – як те, що отримує дитина при вихованні, або ж бачать у моралі засіб взаєморозуміння та об'єднання людей, досягнення суспільної користі або взагалі служіння ідеалу та самопізнання. У найбільш широкому розумінні під мораллю розуміють загальноприйняті норми поведінки людей у суспільстві, що базуються на таких поняттях, як «добро», «зло», «честь», «обов'язок», «правда», «справедливість» тощо.

Базовими етичними нормами, яких скрізь і завжди повинен дотримуватися юрист, є добро і зло. Не існує добра, яке б не супроводжувалося злом, і навпаки – те, в чому одні вбачають негативне, інші бачать позитивне. У своїй професійній діяльності юрист має керуватися не власними міркуваннями стосовно добра та зла, а загальноприйнятими нормами, що виражають суспільну користь. По суті, це означає, що правник, як представник еліти, на якого покладено відповідні повноваження і який має слугувати прикладом доброчесності та законслухняності, зобов'язаний при прийнятті рішень зважати на благо більшості, не ігноруючи загальними принципами справедливості.

Суперечливість понять добра та зла у юридичній професії можна розглянути на наступному прикладі. Особа А вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтею 156 Кримінального кодексу України (розбещення неповнолітніх). Суспільство засуджує такі дії та вважає за необхідне суворе покарання винного. У той же час особа А страждає на психічний розлад, розкаюється у вчиненому, вважає, що її вчинок викликаний хворобою, посилається на тяжку долю та недбалість

батьків при вихованні. З одного боку, проявом добра, яке пов'язане зі справедливістю, є покарання винного, адже суспільство таким чином забезпечує власну безпеку та порядок, утверджує авторитет закону, чим попереджує ріст злочинності. Але, з іншого боку, особа, що розкалася у вчиненому, має право на розуміння. Вона визнала, що в неї є проблеми зі здоров'ям і що вона потребує допомоги. Проявом добра в цьому разі може бути виявлення милосердя та надання допомоги особі А. Правильним рішенням для наведеної ситуації є застосування примусових заходів медичного характеру, тобто поміщення особи А до психіатричного закладу. По суті, це задовольнить як загальне благо суспільства (адже винний є ізольованим від нього), так і особисте благо особи А (вона отримає належну допомогу). Тобто, принципами, якими повинен керуватися правник у прийнятті професійних рішень, повинні бути: гуманне ставлення до людини (юрист зобов'язаний з розумінням ставитися до кожного, в жодному разі не проявляти упередженість), чесність і правдивість, оскільки справедливість та рівність ґрунтуються саме на цих вимогах.

Чесність та обов'язок правника, на нашу думку, полягають у належному виконанні його службових повноважень, керуванні принципами моралі, не піддані сумніву власного авторитету та відданості професії, а також у прагненні забезпечити справедливість та рівність у суспільстві. Варто також зазначити, що юрист завжди зобов'язаний приймати зважені рішення, керуватися здоровим глуздом, дбати про свою репутацію не лише на роботі, але і в повсякденному житті.

Висновки. Професійна культура юриста є різновидом загальної культури особистості, сутність якої визначається специфікою правничої професії. Вона відображає рівень його фахової підготовки, досвід діяльності у професії, а також очікування суспільства щодо рівня професіоналізму, відповідальності, ставлення до людини як найвищої

цінності. Психологічна культура юриста є його професійною компетентністю, що має важливе теоретичне і практичне значення. Вона дозволяє юристу зрозуміти своє місце в суспільстві та серед колег, де можливими є зверхність та формальне ставлення до справи. Психологічна культура активізує свідомість, розвиває почуття, впорядковує мислення, забезпечує юристу розумну дію його волі, підвищує ефективність виконання службових обов'язків. Етична культура юриста полягає у його спроможності слідувати основним етичним нормам, можливості оцінювати ситуації різнобічно, вмінні аналізувати та робити висновки. Одним із найбільш ефективних шляхів підвищення дієвості морально-етичних норм юриста може стати запровадження стандартів його поведінки в межах своєї професії, що посилить контроль за їх реалізацією.

Література

1. Аболіна Т. Г. Етичний кодекс у контексті проблеми сучасного нормотворення // Матеріали науково-практичної конференції «Професійна етика працівника державної податкової служби як складова етики державного службовця України». Ірпінь. 2015. С. 5-13.
2. Аронов Ян. Модель професійної культури юриста в Україні та Європі // Национальный юридический журнал: теория и практика. Научно-практическое правовое издание республика Молдова. 2019. №2 (36). С. 5-8.
3. Кобець О. В. Структура професійної правосвідомості юриста // Педагогіка і психологія. Формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. К. Запоріжжя, 2017. Вип. 36. С. 389-398.
4. Сокаль В. Формування професійної культури майбутніх юристів у процесі вивчення педагогічних досліджень // «Young Scientist». 2017. № 5.1 (45.1). С. 123-127.

5. Фіолевський Д. Актуальні проблеми юридичної освіти // *Право України*. 2014. №2. С. 114-117.
6. Чупринський Б. Правова культура як основний складник професійної культури юриста // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. №2. С.65-70.
7. Бандурка О. М., Скакун О. Ф. *Юридична деонтологія*. Харків: Вид-во НУВС, 2002. 336 с.
8. Сливка С. С. *Юридична деонтологія*. К.: Атіка, 2003. 320 с.
9. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. *Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності*. К.: Знання, 2005. 655 с.
10. Кони А. Ф. *Избранные произведения*. Москва: Госюриздат, 1989. Т. 2. 533 с.
11. Einstein Albert. Education for Independent Thought. *New York Times*, 5 October 1952. URL: <https://www.jamieyorkpress.com/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/2017/03/Einstein-article-on-Education.pdf>.
12. Шпенглер О. *Закат Западного мира; Очерки морфологии мировой истории*. Москва: Издательство «АЛЬФА – КНИГА», 2010. 1085 с.
13. Маршалок С. І. Психологічні особливості професійної діяльності фахівців юридичної сфери // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. №1. С. 179-187.

References

1. Abolina T. Gh. Etychnyj kodeks u konteksti problemy suchasnogho normotvorennja // *Materialy naukovo-praktychnoji konferenciji «Profesijna etyka pracivnyka derzhavnoji podatkovoji sluzhby jak skladova etyky derzhavnogho sluzhbovcja Ukrainy»*. Irpinj. 2015. S. 5-13.
2. Aronov Jan. Modelj professionalnoj kuljtuры jurysta v Ukrainy u Evrope // *Nacyonalnyj jurydycheskyj zhurnal: teoryja u praktyka*. Nauchno-

- praktycheskoe pravovoe yzdanje respublika Moldova. 2019. #2 (36). S. 5-8.
3. Kobecj O. V. Struktura profesijnoi pravosvidomosti jurysta // Pedagoghika i psykholohija. Formuvannja tvorchoji osobystosti: problemy i poshuky : zb. nauk. pr. K. Zaporizhzhja, 2017. Vyp. 36. S. 389-398.
 4. Sokalj V. Formuvannja profesijnoi kuljтуры majbutnikh jurystiv u procesi vyvchennja pedagoghichnykh doslidzhenj // «Young Scientist». 2017. # 5.1 (45.1). S. 123-127.
 5. Fiolevs'kyj D. Aktualjni problemy jurydychnoji osvity // Pravo Ukrajinjy. 2014. #2. S. 114-117.
 6. Chupryns'kyj B. Pravova kuljtura jak osnovnyj skladnyk profesijnoi kuljтуры jurysta // Naukovyj visnyk Skhidnojevropejs'kogho nacional'nogho universytetu imeni Lesi Ukrajin'ky. 2013. #2. S. 65-70.
 7. Bandurka O. M., Skakun O. F. Jurydychna deontologhija. Kharkiv: Vyd-vo NUVS, 2002. 336 s.
 8. Slyvka S. S. Jurydychna deontologhija. K.: Atika, 2003. 320 s.
 9. Ghusarjev S. D., Tykhomyrov O. D. Jurydychna deontologhija. Osnovy jurydychnoji dijalnosti. K.: Znannja, 2005. 655 s.
 10. Kony A. F. Yzbrannye proyzvedenyja. Moskva: Ghosjuryzdat, 1989. T. 2. 533 s.
 11. Einstein Albert. Education for Independent Thought. New York Times, 5 October 1952. URL: <https://www.jamieyorkpress.com/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/2017/03/Einstein-article-on-Education.pdf>.
 12. Shpenghler O. Zakat Zapadnogho myra; Ocherky morfologhyy myrovoj ystoryy. Moskva: Yzdatel'stvo «ALJFA – KNYGhA», 2010. 1085 s.

13. Marshalok S. I. Psykhologhichni osoblyvosti profesijnoi dijalnosti fakhivciv jurydychnoji sfery // Naukovyj visnyk Ljvivsjkogho derzhavnogho universytetu vnutrishnikh sprav. 2013. #1. S. 179-187.